

Anssi, juontaja YLE:

Joulukuun ensimmäinen viikko on jo hyvässä vauhdissa ja tänään vietetään myös kansainvälistä vammaisten päivää.

Lisäksi käynnissä on valtakunnallinen kehitysvammaisten viikko, jonka teemana on, että jokaisella on oikeus päättää itse asioista.

Kehitysvammaisten ihmisten arjen osalta itsemääräämisoikeus ei läheskään aina valitettavasti toteudu YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla.

Kata, juontaja YLE:

Millä kaikilla tavoilla vammaisia ihmisiä voitaisiin ylipäänsä huomioida paremmin tämän päivän yhteiskunnassa?

Siitä me puhutaan nyt. Tervetuloa aiheen pariin vammaisfoorumin puheenjohtaja Veera Florica Rajala sekä vammaispalveluiden asiantuntija Anne Saarinen Kehitysvammaisten tukiliitosta.

Ja meillä on studiossa myöskin Palo, joka on nelijalkainen ja karvainen ystävä.

Hän on Veera sun opaskoira (Veera: kyllä) - mainiota.

Ennen kuin mennään tähän aiheeseen syvemmälle, niin pysähdytään tähän vammaisuuden käsitteeseen.

Sehän on merkitykseltään aika laaja. Veera, mitä kaikkea vammaisuudella oikeastaan tarkoitetaan?

Veera:

Jos me mennään ihan alkujuureen, niin meillä on vammaisoikeussopimus, jonka pohjalta määritellään, että on aistivammaisuutta, on vammaisuutta joka on fyysistä, psyykkistä, sosiaalista... On kehitysvammaisia, vammaisia on joka lähtöön.

Ja sitten se tosiasiahan on myös se, että vammaisuushan ei näy päälle päin, suurin osa tilanteista, jonka takia se vammaisuus on kytkettynä eri tilanteisiin.

Itsellä näkövamma, joka ei myöskään näy päälle päin ja sitten taas toisilla se voi ehkä arvailla, että sitä vammaisuutta on. Ja THL mukaan 7-24 prosenttia väestöstä on vammaisia. Että sitten se on tietenkin, että millä tavalla se määritellään.

Se on loppuviimein aika haasteellista, mutta tosi tärkeää, että sitä aiheesta puhutaan, koska se lisää myös sitä ymmärrystä, että se ei ole niin yksinkertainen asia.

Anne:

Tähän ehkä voisi sellaisen näkökulman miettiä, että vammaisuushan oikeastaan syntyy suhteesta ympäristöön ja yhteiskuntaan, että se ei ole ihmisessä oleva vika tai joku rajoite, vaan se, että miten kaikki ihmiset pystyy toimimaan täällä esimerkiksi täällä Suomessa, miten suhtaudutaan ja miten rakenteet mahdollistaa toiminnan.

Kata, juontaja YLE:

Niin, ehkä se vähemmistöpositio syntyy just siitä, että tavallaan sen ikään kuin enemmistön määritelmän kautta.

Anne:

Juuri näin. Meidän yhteiskunta on tehty vammattomille lähtökohtaisena ajatuksena.

Kata, juontaja YLE:

Vammaisuus ei näy aina päällepäin. Sehän on aika yleinen mielikuva myös ihmisillä, että ikään kuin sen pystyisi jollain tavalla erottamaan.

Minkälaisia mielikuvia vammaisuuteen saatetaan liittää?

Veera:

No siis aivan mielettömän paljon kaikenlaisia. Niitä ei tietenkään tässä välissä voi nostaa esiin, mutta siis se on ehkä se, että klassinen on, että sä istut pyörätuolissa ja se on that's it, että ei hahmoteta, että näkövamma, kuulovamma, kehitysvammakaan ei välttämättä näy ulospäin, cp-vamma...

Se voi jo, kuten Anne tuossa mainitsi, niin sehän ilmenee vasta niissä tilanteissa, jossa se yhteiskunnan este muodostuu esteeksi.

Kaupassa esimerkiksi hintalappujen näkeminen tai mä olin tuolla sisäministeriössä hiljattain tässä tunti sitten, jos siellä keskusteltiin hälytyksiin liittyen, että kuulovammaiset ei kuule, jos meillä soisi hälytykset.

Millä tavalla sitä pystyttäisiin ratkomaan niin, että jokainen pärjäisi ja pystyisi olemaan osallinen tässä yhteiskunnassa?

Anne:

Asenteisiin aika paljon liittyy se, että varsinkin kehitysvammaisiin ihmisiin on nähty liittyvän erityisen paljon sellaista leiman lyömistä. Luokitellaan ihminen tietynlaiseksi ja sitten siihen ominaisuuteen liitetään kielteisiä asioita, että vammainen on sitä ja tätä ja ne on jotakin kielteisiä asioita. Osaamaton, ylimääräinen, kustannuserä.. ja sen leiman muuttaminen on aivan erityisen vaikeaa tässä, kun asenteita yritetään muuttaa.

Anssi, juontaja YLE:

Vammaispalveluiden asiantuntija Anne Saarinen kehitysvammaisten tukiliitosta. Miten kuvailisit, millainen on vammaisten ihmisten asema tämän päivän Suomessa?

Anne:

Kyllä täytyy valitettavasti sanoa, että mun näkemys on se, että se on huonompi kuin aiemmin.

Ja tämä on ehkä myöskin yleiseurooppalainen kuva siitä, mitä on kansainvälisiä yhteyksiä ollut, että palvelujen saamisen edellytykset, ne vaikeutuvat. Me kaikki tiedämme hyvinvointialueiden tilanne ja se luo sellaista asennetta, että kuinka paljon se talous puhuu ja se heijastuu vammaisten ihmisten elämään.

Vihapuheen lisääntyminen, poliittisen kovan arvomaailman lisääntyminen, se kaikki näkyy siinä, että minkälainen vammaisten ihmisten asema on.

Ja se stigma liittyy tähän juuri siinä mielessä, että meillä on riskinä muodostua ja on ollutkin pitkään sellainen asenne, että se on ihan luonnollinen asiantila, että vammaisten ihmisten asiat on huonommin kuin muiden.

Esimerkiksi kehitysvammaisten ihmisten kohdalla on tavallista, että en voi valita, missä haluan asua, vaikka millä paikkakunnalla.

Että mulle osoitetaan joku paikka ja mä menen sinne.

Ja se on luonnollista, koska tässä on kyseessä kehitysvamman ihminen. Siinä on tosi paljon tekemistä, eikä valiteta, että tällä hetkellä ei olla menossa positiiviseen suuntaan.

Kata, juontaja YLE:

Niin, tuo oli aika sydäntäsärkevä, kun sä äsken sanoit, että saatetaan ajatella kulueränä.

Ikään kuin me kuitenkin puhutaan ihmisistä, oikeastaan olemassa olevista ihmisistä.

Mitä Veera ajattelet, minkälainen asema vammaisilla on suhteessa muihin vähemmistöihin? Ajatellaan vaikka nyt seksuaalivähemmistöjä tai esimerkiksi erilaisia etnisiä ryhmiä.

Veera:

Onhan meillä heikompi tilanne siinä mielessä, jos puhutaan medianäkyvyydestä, että kun kirjoitetaan erinäköisistä asioista, että poliisikorkeakoulun selvityksestä koskien vihapuhetta, niin siellä Ylen artikkelissa oli hyvin lyhyt kappale siitä, että miten vammaisiin kohdistuu se vihapuhe, kun taas se avattiin laajemmin muiden kohdalla.

Se ei tarkoita sitä, että muiden vähemmistöryhmien tilanne ei ole syytä nostaa esiin. Se kysymys on vaan siinä, että miksi sitten hyvin usein tämä vammaisryhmä jää vielä heikommaksi ja asemaksi.

Ja muun muassa Johanna Vuorelma tämän aamuisessa tilaisuudessa, joka järjestettiin toimittajille, nosti juuri sitä esiin. Että se näkyy niin selkeästi niin monessa eri tilanteessa, että se vammaisuus jotenkin on siellä ja sitä ehkä mainitaan, mutta sitä ei lähdetä samalla tavalla avaamaan. Ja se myös on hyvin stigmatisoitunutta sen sijaan, että puhuttaisiin siitä, mistä Anne aloitti, niistä esteistä ja niistä asenteista, miten me niitä muutetaan. Me puhutaan joko sankaritarinoista tai sitten näistä väliputojista, joilla on aivan todella huonosti.

Miten me saataisiin sitä yhteiskuntaa muutettua niin, että me pystytään sekä mediassa että muussa yhteiskunnassa puhumaan niistä tosiasiallisista puutteista siitä, että ihminen saisi elää itsenäistä ja vapaata elämää, mitä kaikki me tietenkin toivotaan ehkä vielä entistä enemmän koronan jälkeen, kun me arvostetaan sitä vapautta, mitä me saadaan ihan eri tavalla kuin aiemmin.

Niin miten me saadaan se laajentumaan myös vammaisryhmiin?

Ja me ollaan monta kertaa mietitty eri tilanteissa, mitä me voitaisiin oppia muista vähemmistöistä, että mikä tekee sen, että enemmistö väestöstä kokee, että painotan enemmistö, koska tosiasiaan se koko väestö ei välttämättä halua heidänkään oikeuksia vaalia, mutta että eduskunnassa, jos puhutaan hyvinkin loukkaavasti vammaisista, niin muut puolueet ei reagoi siihen.

Mutta jos puhutaan esimerkiksi ruotsinkielisestä tai arabeista tai jostain muusta, niin silloin on heti supliikki valmis muilla reagoimaan siihen.

Mikä se tekee, että vammaisia ei koeta, että noissa tilanteissa olisi tärkeää suojella?

Anne:

Voi olla niin, että ylipäättään sellaista vammaisvihamielistä puhetta on vaikea tunnistaa. Ja jo se, että ihmisiä voi luokitella, heitä voi automaattisesti pitää huonompana tai parempana.

Sitten se, että miksi vammaisen ihmisten, esimerkiksi heihin kohdistuva vihapuhe, ehkä yksi syy, niin kuin monissa muissakin syrjinnän kysymyksissä, voi olla se, että vammaisethan on aivan erityisen näkymätön osa meidän yhteiskuntaa.

Ja erityisen näkymättömiä on myöskin kehitysvammaiset ihmiset, että heidät on perinteisesti mielellään, he ovat voineet olla jossakin muualla käytännössä.

Jos ei näy, niin kuinka voidaan sitten kohdata ja ehkä saada niitä toisenlaisia positiivisia yhteisen osaamisen, yhteisen jakamisen kokemuksia.

Sittenhän se lähtisi.

Anssi, juontaja YLE:

Veera Florika Rajala, tässä nyt kun medianäkyvyydestä puhutaan, niin mitä syitä sille voi olla, että vammaisihmisiä ei kovin paljon näy eikä kuulu mediassa?

Veera:

No jos lähdetään siis ihan siitä, että me kaikkihan asutaan jossain omassa kuplassa tai eletään kuplassa ja samalla tavalla voidaan ajatella, että media-alan edustajat myöskin tekevät, jolloin ne stereotypiat, ne ajatukset, ne kuvitelmat, niin ne elää sieltä lapsuudesta aikuisuuteen ja jos ei niitä joudu jossain vaiheessa kohtaamaan ja näkemään, käymään läpi tällaisia dilemmaa, käymään läpi sen oman prosessin, että oliko mun arvomaailma oikein, pitääkö mun tiedot paikkansa.

Jos käy siitä prosessia läpi, niin sitten se voi olla niin, että ei tule kosketuspintaa niille aiheille, ei tule ymmärrystä niille aiheille, ei tule myöskään sitä siinä vaiheessa, kun arvioidaan, että mikä on medianäkyvyyden kannalta tai uutisarvoista, niin ei pysty tekemään välttämättä niitä arvioita, koska se lähtökohta on vaan mikä on.

Ja siinä tulee vähän se, että se kierre menee tosi negatiiviseksi, koska jos vammaiskysymyksiä ei nouse mediassa esiin, niin se ei myöskään nouse poliittisessa keskustelussa esiin, me ei saada myöskään poliittista edustusta parannettua.

Meillä on Suomessa ollut vain yksi kansanedustaja, joka on valittu eduskuntaan, jolla on siis vamma, ja toinen, joka on vammautunut eduskunta-kautensa aikana. Ja tähän on huomattavasti heikompi kuin mitä meillä on muualla Euroopassa. Se on hirveän vahvasti kytkettynä toinen toisiinsa nämä eri asiat.

Ja se ei parannu itsestään, vaan se vaatii sitä, että sen asian kanssa tehdään töitä ja uskalletaan myös haastaa omia mielikuvia.

Anssi, juontaja YLE:

Anne Saarinen, sinä nostit tuossa äsken tämän vihamielisen puheen tai vihapuheen vammaisiin liittyen. Minkälainen keskusteluilmapiiri meillä yleisesti on vammaisuuden teemoissa Suomessa?

Veera:

Siinä varmaan näkyy jonkun verran semmoista, että joutuu pohtimaan sitä yksittäinenkin ihminen, että haluaako tuoda mielipiteitä esiin tai näkymään mediassa, koska sitten se kommentointi voi olla aika semmoista raadollista ja vahingoittavaa.

Helposti ainakin itse ajattelen, että voi tulla mieleen suojella itseään niiltä kommenteilta. Aika paljon sitä.

Sitten mietin sitä, että näkyvätkö vammaiset mediassa. Eikö mediassa näy ne asiat, jotka näkyvät yhteiskunnassa? Noin yleisestikin ottaen, että se näkymättömyys tulee sitä kautta.

Ja sitten sitä, että onko meillä siis olemassa esimerkiksi vammaisia toimittajia, vammaisia käsikirjoittajia, tuottajia, ohjeita.

Onko koulutuspolkuja aidosti olemassa, että siihen päästäisiin?

Jos kaikenlaiset ihmiset eivät ole rakenteissa, niin silloin se työ, mitä sen ryhmän hyväksi tarvittaisiin, niin se on myöskin vaikeampaa.

Veera:

Tai se, että Helsingin Sanomillahan tämä uutispod ja niillä oli tällainen tilaisuus, että mä yrittäisin mennä sinne ihan siis kuuntelemaan, koska se, että sä fyysisesti hakeudut paikkoihin, jossa sä kohtaat toimittajia tai muita ihmisiä, niin se tekee, että se ihminen joutuu näkemään sut. Ja se vaatii jollain tavalla, että sulla pitää olla ne resurssoidit hakeutua niihin tilanteisiin, jossa sä kohtaat muita ihmisiä, jos ei sulla ole niitä resursseja, sulla ei välttämättä ole kuljetuspalveluita tai niitä muita asioita, mitä sä tarvitset, jotta sä pystyt menemään siinä, missä muut on.

Se kynnyks nousee korkeammalle. Olla osa sitä muutosta, niin sanotusti.

Anne:

Tämä on tärkeä näkökulma, että monesti se osallisuus vaatii toimivia palveluja ja niitä riittäviä resursseja. Siinähan on meillä paljon haasteita.

Kata, juontaja YLE:

No, tietokirjallisuuden Finlandia-palkintohan meni tänä vuonna teokselle suuri valhe vammaisuudesta. Se käsittelee tätä aihetta kirjoittajien omakohtaisten kokemusten kautta.

Toinen näistä kirjoittajista on siis itsevammainen ja toinen on vammaisen lapsen äiti.

Veera, mitä ajattelet, että merkitystä on tällä, että juuri tämä teos palkittiin?

Veera:

No sehän ei ole siis poikkeuksellista, että oli ensimmäinen kerta, kun vammainen kirjailija sai Finlandia-palkinnon. Niin onhan se aivan upeata ja hienoa.

Ja mä toivoisin, että ehkä trendinä ihmiset, joilla on vamma, niin kokee se pystymänsä tuottaa näitä kirjoja niin, ettei tästä jäisi ainutlaatuista teosta, koska se on avannut ovet tälle keskustelulle.

Ja yksi kirja on tosi tärkeä lähtökohta, mutta se ei tietenkään kuva koko maailmaa, jonka takia mä toivoisin, että me saataisiin lisää näitä erilaisia kirjoja, jotta sitä vammaisuutta voitaisiin laajentaa ajatuksena. Se on tehnyt hienon askeleen sillä, että me ollaan päästy keskustelemaan niistä aiheista, mutta me tarvitaan lisää.

Anne:

Hienoa, että se on Finlandia-palkinto, joka on palkinto siis kirjallisista ansioista, että ei palkita siitä, että kuinka hienoa, että vammaisen ihminen kirjoitti kirjan.

Veera:

Kyllä.

Anne:

Palkitaan aivan muusta.

Veera:

Mutta se, että se tosiaan sellainen symbolinen merkitys, mikä sillä on, niin onhan se tosi hieno.

Anssi, juontaja YLE:

No, kuten tässäkin keskustelussa on nyt tullut ilmi, että jotta vammaisten ihmisten oikeudet paranisivat, pitäisi tapahtua jonkin verran rakenteellisia muutoksia.

Anne Saarinen, rakenteellinen muuttaminen herättää mielikuvia tällaista hitaasta muutoksesta, mutta tarvitseeko kaiken muutoksen olla hidasta?

Anne:

No tietysti yhteiskunnassa monet prosessit on hitaita, mutta se tarkoittaa myös ratkaisuja ihan niin kuin jokaisessa arkipäivässä ja jokaisessa kohtaamisessa, että miten asiat otetaan huomioon.

No esimerkiksi vaikka tänään mun mielestä olisi fiksumpaa, että tässä kehitysvammaisten tukiliiton edustajana istuisi ihminen, jolla on kehitysvamma.

Mutta jo aikaperspektiivi haastaa sitä, että jos järjestelyt aloitetaan edelleen sinä päivän, niin käytännössä meidän jäsenistöstä kukaan luultavasti ei pystyisi tulemaan.

Eli on lainsäädäntöprosessit ja monenlaiset poliittiset prosessit, mutta sitten se arjen käytäntö voi olla toistaiseksi, miten me kohdataan toisia ihmisiä ja mahdollistetaan sitä muutosta.

Kata, juontaja YLE:

Niin, sä mainitsit Anne tuossa jo useankin otteeseen tuon vihapuheen ja kovat sanat.

Minkälainen merkitys tällä kielenkäytöllä on meidän maailmassa?

Anne:

Kielenkäyttö antaa luvan toiseuttaa ihmisiä. Jos puhutaan, että vammaiset on jotain muuta kuin ne, joilla ei ole vammaa, niin se jo toiseuttaa.

Näin on ok puhua. Esimerkiksi olin yhdessä tilaisuudessa, jossa käsiteltiin vammaisten oikeuksia ja haluttiin edistää sitä.

Jos esim. siintyvään juristiin viitataan sanalla pyörätuolityyppi, niin se tietyllä tavalla ehkä saattaa luoda semmoista asenteellista kuvaa.

Anssi, juontaja YLE:

Miten te kannustaisitte ei-vammaisia ihmisiä, eli enemmistöväestöä huomioimaan paremmin vammaiset ihmisten ja heidän tarpeensa?

Veera:

Tämä tietenkin riippuu tosi paljon eri tilanteista, mutta ensimmäinen askel on se kohtaaminen ja vuoropuhelu, käydä keskustelu.

Jotenkin on muodostunut jonkunlainen suuri kuilu, käydä vuoropuhelua. Sen voin nyt koiran kannalta nostaa esiin.

Ennen kuin sain Palon, käytin valkoista keppiä.

Koin sen hirveän vaikeana... Ylipäättään se vuoropuhelu ihmisten kanssa, että pyytää apua. "Hei, meneekö tämä tuolta", tai tämmöistä hyvin arkista.

Nyt kun mulla on tuo koira, niin mä oon hirveän lähestyttävä henkilö.

Mä oon yhtäkkiä sellainen joku kyltti, jonka kanssa voi siis käydä vuoropuhelua.

Missä tahansa tilanteessa ihmiset tulee ja kysyy multa asioita, tai haluaa silihtää paloa, tai tämä konteksti on täysin muuttunut,

mikä on tosi jännä, koska mulla on edelleen sama silmäsairaus, sama vamma, mutta se, että miten kohdataan valkoisen kepin käyttäjä tai opaskoiran käyttäjä, niin ne on kaksi eri maailmaa.

Että jos mä haluan täysin anonyymisesti liikkua tämän kaupungilla, niin mä menen vaan valkoisen kepin kanssa, jolloin kukaan ei tule lähestyä mua, kukaan ei tule millään tavalla auttaa, eikä luomaan mitään vuoropuhelua koiran kanssa.

Mä eksyn ties minkälaisiin keskusteluihin, siis kaiken ikäisten kanssa, jossa mä sitten toisaalta, kun se ajatus on myös se, että mun pitäisi olla täysin sokea esimerkiksi opaskoiran käyttäjänä, jolloin sitten voi lähteä avaamaan sitä, että se ei nyt ihan ole

niin, että mä olen menettänyt 90 prosenttia näöstäni, mutta se 10 prosenttia, mikä mulla on, niin sillä mä voin joitakin asioita tehdä mutta en kaikkea. Että se kohtaaminen, ihmisten vuorovaikutus on tosi keskeistä siinä, että me saadaan muutettua asenteita ja muokattua sitä mielikuvaa eri ihmisistä.

Mielikuvaa siitä, että minkälaiset on erilaiset ihmiset.

Sitten vähitellen, kun sitä saa muokattua, niin sitten voi helpompaa myös lähteä löytämään niitä ratkaisuja. Riippumatta, ovatko ne niitä rakenteellisia ratkaisuja vai mitä ne ovat, niin se on paljon helpompaa.

Se on tosi paljon vaikeampaa. Me voidaan vedota lainsäädäntöön ja vaatia, että laissa sanotaan näin ja näin, mutta jos ne asenteet on ongelmallisia eikä ymmärretä, miksi asioita tehdään, niin sitten se jää vähän siihen, että tuleeko muutosta tehtyä vai ei.

Kata, juontaja YLE:

No otetaan tähän ihan loppuun vielä nyt, kun Palo on mainittu moneen kertaan päivän päähenkilö. Kerrotaan vielä, että miten pitää reagoida, kun näkee opaskoiran työssään?

Veera:

Antaa koiran tehdä töitä. Vähän niin kuin tämä on nyt tällainen ihana kuvaelma, että jos poliisilla on puku päällä tai poliisin univormu päällä, niin eihän häntäkään mennä halailemaan.

Annetaan Palon tehdä töitä silloin, kun Palolla on valjas päällä.

Kata, juontaja YLE:

Tämä on tervetullut muistutus siihen, ettei mennä suin päin silittelemään työkoiria.

Kiitos oikein paljon vammaisfoorumin puheenjohtaja Veera Florica Rajala ja vammaispalveluiden asiantuntija Anne Saarinen kehitysvammaisten tukiliitosta.